

تفسیر موضوعی قرآن کریم؛ چیستی و الزامات

تقریر دروس تفسیری حضرت آیت اللہ مہدوی کنی (رحمۃ اللہ علیہ)
(جلد اول)

تنظیم و ویرایش:
دکتر محمد جانی پور
دکتر نادر جعفری ہفتخوانی

دانشگاه امام صادق

انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com
فروشگاه اینترنتی:
www.ketabesadiq.ir

تفسیر موضوعی قرآن کریم؛ چیستی و الزامات: تقریر دروس تفسیری حضرت آیت الله مهدوی کنی (ره) (جلد اول)
تنظیم و ویرایش: دکتر محمد جانی پور و دکتر نادر جعفری هفتخوانی ■ نسخه پردازی: محمد روشنی
نمایه سازی و نظارت بر نسخه پردازی و چاپ: رضا دبیرا ■ ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ چاپ اول: ۱۳۹۵
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: مجتمع چاپ برتر ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۴۶۰-۷

قیمت: ۱۷۰/۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: مهدوی کنی، محمدرضا، ۱۳۱۰ - ۱۳۹۳.
عنوان و نام پدیدآور: تفسیر موضوعی قرآن کریم؛ چیستی و الزامات: تقریر
دروس تفسیری حضرت آیت الله مهدوی کنی (ره) / تنظیم و ویرایش: محمد
جانی پور و نادر جعفری هفتخوانی.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ج.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۴۶۰-۷
موضوع: تفاسیر شیعه - قرن ۱۴
شناسه افزوده: جانی پور، محمد، ۱۳۶۱ -، ویراستار
شناسه افزوده: جعفری هفتخوانی، نادر، ۱۳۵۱ -، ویراستار
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۷۲ ۱۳۹۴ م/۹۸ BP
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۷۹
شماره کتابشناسی ملی: ۴۱۴۶۹۱۴

تقدیم

به آستان مقدس حضرت ولیّ عصر صلوات الله علیه و علی آبائِه

و

به روح بلند معلّم، مرئی و پدر معنوی ما

حضرت آیت الله مهدوی کنی (رحمته الله علیه)

به امید اینکه اندکی از وظیفه شاگردی خویش را ایفا کرده باشیم.

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۱
مقدمه.....	۱۳
فصل اول: کلیات.....	۲۱
۱-۱. مقدمه.....	۲۱
۲-۱. نیازمندی قرآن کریم به تفسیر.....	۲۱
۱-۲-۱. بررسی مفهوم تفسیر و واژگان متقارب آن.....	۲۴
۲-۲-۱. ضرورت درک حقیقت قرآن.....	۲۷
۱-۲-۲-۱. طهارت؛ مقدمه درک حقیقت قرآن.....	۲۹
۳-۱. انواع روش‌های تفسیر قرآن.....	۳۱
۱-۳-۱. کاربردهای روش تفسیر قرآن به قرآن.....	۳۳
۱-۱-۳-۱. کشف ارتباط میان آیات.....	۳۳
۲-۱-۳-۱. بیان مفاهیم و مصادیق.....	۳۶
۳-۱-۳-۱. رفع ابهام و اجمال از قرآن.....	۳۹
۴-۱. انواع سبک‌های تفسیر قرآن.....	۴۳
۱-۴-۱. تفسیر تنزیلی.....	۴۳
۲-۴-۱. تفسیر ترتیبی.....	۴۵
۳-۴-۱. تفسیر موضوعی.....	۴۶
۱-۳-۴-۱. ملاحظات تفسیر موضوعی.....	۴۹
۲-۳-۴-۱. تمایز تفسیر موضوعی از تفسیر فرهنگی و لغوی.....	۵۰

۸ □ تفسیر موضوعی قرآن کریم؛ چیستی و الزامات (جلد اول)

- ۳-۳-۴-۱. امکان‌سنجی پرداختن به همه موضوعات در قرآن کریم ۵۳
- ۴-۳-۴-۱. اصول موضوعه قرآن کریم ۵۸
- ۵-۳-۴-۱. موضوعات شایسته تحقیق و پژوهش در قرآن کریم ۶۰
- فصل دوم: معرفی قرآن در قرآن ۶۹**
- ۱-۲. جایگاه رفیع قرآن ۶۹
- ۲-۲. مراتب قرآن و جهان هستی ۷۱
- ۱-۲-۲. امکان فهم مراتب متعدد قرآن کریم ۷۴
- ۲-۲-۲. تطابق قرآن با لوح محفوظ ۷۸
- ۳-۲-۲. تطابق قرآن با خزانه غیب الهی ۸۰
- ۳-۲. کلام‌الله بودن قرآن کریم ۸۳
- ۱-۳-۲. ادله کلام‌الله بودن الفاظ قرآن کریم ۹۰
- ۱-۳-۲. وحی الفاظ قرآن ۹۰
- ۲-۳-۲. استماع الفاظ قرآن ۹۳
- ۳-۳-۲. نزول تدریجی الفاظ قرآن ۹۵
- ۴-۲. ابزارهای فهم قرآن ۹۷
- ۱-۴-۲. لزوم استفاده از روایات در فهم قرآن ۹۹
- فصل سوم: محکم و متشابه ۱۰۵**
- ۱-۳. بررسی نظریات مختلف مفسران در خصوص آیات محکم و متشابه ۱۰۵
- ۱-۳-۱. محکم و متشابه از نگاه طبری ۱۰۸
- ۲-۳-۱. محکم و متشابه از نگاه فخر رازی ۱۱۱
- ۲-۳. تجلیات ام‌الکتاب در قرآن ۱۱۴
- ۳-۳. مفهوم لغوی و اصطلاحی محکم در قرآن ۱۱۵
- ۴-۳. مفهوم لغوی و اصطلاحی متشابه در قرآن ۱۱۹
- ۵-۳. انواع تشابه در قرآن کریم ۱۲۱
- ۱-۵-۳. تشابه در الفاظ ۱۲۱
- ۲-۵-۳. تشابه در ترکیب ۱۲۵
- ۶-۳. عوامل ایجاد تشابه از منظر قرآن ۱۲۸
- ۷-۳. ملاک تشخیص محکمت از متشابهات ۱۳۱

۱۳۳.....	۸-۳. علت پیروی از متشابهات.....
۱۳۵.....	۹-۳. فایده وجود تشابه و ابهام در قرآن کریم.....
۱۳۸.....	۱۰-۳. امکان سنجی فهم متشابهات.....
۱۴۱.....	۱۱-۳. تشابه نسبی و محکم و تشابه نسبی.....
۱۴۵.....	۱۲-۳. سوءاستفاده از متشابهات.....
۱۵۱.....	فصل چهارم: تأویل.....
۱۵۲.....	۱-۴. ضرورت پرداختن به مفهوم تأویل.....
۱۵۵.....	۲-۴. تفاوت تفسیر و تأویل.....
۱۵۸.....	۳-۴. تفاوت ترجمه و تأویل.....
۱۶۰.....	۴-۴. معانی مختلف تأویل.....
۱۶۰.....	۱-۴-۴. بازگشت به حقیقت اشیاء.....
۱۶۲.....	۲-۴-۴. توجه به معانی باطنی.....
۱۶۳.....	۳-۴-۴. تحقق اخبار در آینده.....
۱۶۵.....	۴-۴-۴. توسعه معنایی.....
۱۶۹.....	۵-۴-۴. تضییق معنایی.....
۱۷۱.....	۶-۴-۴. توسعه در علت.....
۱۷۴.....	۷-۴-۴. تأویل نزد عرفا.....
۱۷۵.....	۸-۴-۴. مطلق تفسیر قرآن.....
۱۷۶.....	۵-۴. امکان سنجی درک تأویل برای خواص.....
۱۷۸.....	۶-۴. امکان سنجی تأویل آیات متشابه.....
۱۸۳.....	فصل پنجم: دین اسلام.....
۱۸۳.....	۱-۵. مفهوم «دین».....
۱۸۶.....	۲-۵. مفهوم «اسلام».....
۱۸۸.....	۳-۵. مفهوم «دین اسلام».....
۱۹۳.....	۴-۵. تأکید بر قیّم بودن دین اسلام.....
۱۹۷.....	۵-۵. تبیین رابطه دین و فطرت.....
۱۹۹.....	۶-۵. تبیین رابطه دین و فطرت با شریعت.....

فصل ششم: فطرت	۲۰۱
۱-۶. مفهوم لغوی «فطرت»	۲۰۲
۲-۶. تمایز مفهوم «فطرت» از اصطلاحات مشابه	۲۰۴
۳-۶. علت فراموشی دین و فطرت	۲۰۶
۴-۶. امکان‌سنجی تبدیل دین و فطرت	۲۰۸
۵-۶. امکان‌سنجی تعهد طرفینی در دین	۲۱۳
۶-۶. خلق انسان بر اساس خمیرمایه الهی	۲۱۵
۷-۶. اقتضای فطرت در نهاد انسان	۲۱۸
۸-۶. بررسی آیات نظیر در مسئله فطرت	۲۲۱
۱-۸-۶. بررسی آیات اضطرار	۲۲۲
۲-۸-۶. بررسی آیات میثاق	۲۲۴
فصل هفتم: آسیب‌شناسی تفاسیر قرآن کریم	۲۳۱
۱-۷. خلط بین مصداق و مفهوم	۲۳۲
۲-۷. تطور معنایی واژگان قرآنی	۲۳۶
۳-۷. وضع الفاظ برای حقیقت معنا	۲۳۹
۴-۷. چگونگی شناسایی حقیقت معنای کلی الفاظ قرآنی	۲۴۲
منابع	۲۴۷
نمایه آیات قرآن کریم	۲۵۵
نمایه احادیث	۲۶۳
نمایه	۲۶۷

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم. سوره مبارکه النمل. آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) که از سوی ریاست فقید دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می توان مقوله ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می سازد.

از سوی دیگر «سیاست ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست ها در گرو انجام پژوهش های علمی و بهره مندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان های فکری و اجرایی به حساب می آیند و نمی توان آینده درخشانی را بدون توانایی های علمی —

پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق (علیه السلام) در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم‌اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیان‌گذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنهاست تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت **مکتب علمی امام صادق (علیه السلام)** را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه

قرآن کریم مهم‌ترین متن علمی و تربیتی است که استفاده صحیح از آن، موجب شکوفایی جامعه و رفع مشکلات بشر خواهد شد. محدود کردن این بزرگ‌ترین کتاب آسمانی در حد تلاوت و قرائت صرف، و پرداختن به صوت و لحن، امری نابخشودنی؛ اما متداول در حق این ودیعه الهی است. اگر امروزه شاهدیم که از این کتاب عزیز، آن اثر متوقع استیفاء نمی‌شود، به‌خاطر مهجور بودن این گنج گران‌بهاست. برای پیشرفت و سعادت خانواده و جامعه، جز اینکه خویشتن خویش را به این معجون حیات‌بخش و معارف آن عرضه نماییم، راهی دیگر نباید جست. باید با قرآن حکیم، حیات انسانی یابیم و در عمل معلوم سازیم که قرآن در رأس همه امور و برنامه‌های زندگی است و برای تحقق این مهم، گریزی نیست جز اینکه قرآن را از مهجوریت به درآوریم و آن را در متن زندگی خود قرار دهیم.

قرآن کریم، دریای بی‌کران معارف الهی است که می‌تواند پاسخ‌گوی تمامی نیازهای معنوی، فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی انسان‌ها در هر زمان و مکان باشد و تشنگان معرفت را سیراب کند. لیکن فهم و درک مفاهیم بلند قرآنی و گرفتن پیام‌های سعادت‌بخش این کتاب آسمانی، کار ساده‌ای نیست؛

زیرا آیه آیه آن نیاز به شرح و تفسیر دارد. بنابراین بر مفسر لازم است که افزون بر برخورداری از دانش‌هایی برای آمادگی در جهت انجام این کار بزرگ، به شرایط زمان خود نیز آشنا بوده و بیش از همه این‌ها، به قرآن و شفاف‌بخشی آن ایمان داشته باشد، زیرا بزرگ‌ترین نشانه و کلید فهم قرآن، ایمان به این کتاب آسمانی است.

حضرت آیت‌الله محمدرضا مهدوی کنی (رحمته‌الله) افزون بر اینکه یک مجتهد جامع‌الشرایط، عالمی زمان‌شناس، سیاست‌مداری صادق، و متفکر و اندیشمندی برجسته در حوزه معارف اسلامی است، از جمله افرادی است که از سویدای دل به قرآن کریم ایمان دارد؛ به طوری که نشانه‌های عمق اعتقاد و ایمان این عالم ربّانی و نورانی را می‌توان به وضوح از خلال مباحث تفسیری ایشان مشاهده نمود. معظم‌له اگرچه فرصت سال‌های متمادی تتلمذ در محضر حضرت علامه طباطبایی (رحمته‌الله) را داشته‌اند ولی کمتر به‌عنوان یک مفسر قرآن شناخته می‌شوند؛ به همین علت این کتاب — که ان‌شاءالله در قالب جلد‌های دوم و سوم نیز ادامه خواهد داشت — از جهت طرح و ارائه مباحث تفسیری ایشان در نوع خود کم‌نظیر است.

مجموعه فراهم شده، تقریرات درسی حضرت استاد (رحمته‌الله) در سال تحصیلی ۱۳۸۰-۱۳۸۱ است که برای دانشجویان مقطع دکتری رشته علوم قرآن و حدیث دانشگاه امام صادق (رحمته‌الله) با عنوان «تفسیر موضوعی قرآن کریم» ارائه شده است. استاد به این مناسبت، ابتدا به معرفی تفسیر موضوعی و ملاحظات خاص آن پرداخته و سپس به‌عنوان نمونه، به تفسیر دو آیه مهم و بحث‌برانگیز قرآن کریم در این خصوص، یعنی آیه هفتم سوره مبارکه آل‌عمران با موضوع «محکم و متشابه» و «تأویل»، و آیه سی‌ام سوره مبارکه زمر با موضوع «دین اسلام» و «فطرت» پرداخته‌اند. حضرت استاد (رحمته‌الله) در پایان مباحث نیز به آسیب‌شناسی تفاسیر موضوعی اشاره نموده و نقدهای جدی و اساسی خویش را بر تفاسیر نگاشته‌شده در سال‌های اخیر مطرح نموده‌اند.

آنچه مباحث تفسیری ایشان را از دیگر تفاسیر نگاشته شده بر قرآن کریم متمایز نموده و بر جذابیت و ارزش آن می‌افزاید و خواننده را به مطالعه عمیق آن ترغیب می‌کند، عبارت است از:

۱. طرح سؤال در ابتدای مباحث و مسئله‌محور بودن در پرداختن به موضوعات قرآنی؛ که موجب تحریک ذهن مخاطب و ایجاد دغدغه جهت پاسخگویی به مسائل است. بی‌شک تا زمانی که در ذهن مخاطب سؤالی ایجاد نشود، علاقه‌مند به پیگیری مباحث نخواهد بود. حضرت استاد (رحمه‌الله) در ابتدای مباحث تفسیری خود و با توجه به مخاطبان مستقیم این مباحث که دانشجویان دوره دکتری بوده‌اند، به طرح سؤال می‌پردازند و جهت آشنا کردن مخاطب با مسئله، نظرات مختلف در خصوص موضوع مورد بحث را نیز بیان می‌دارند. بدیهی است سؤالات طرح شده به تمامی مخاطبان این مباحث نظر دارد و موجب تشحیذ ذهن خوانندگان محترم این کتاب نیز هست. پیگیری مکرر مباحث در جلسات بعد توسط دانشجویان حاضر در کلاس - که در مواردی نیز موجب از هم‌گسیختگی نظم جلسات شده - نشان‌دهنده درگیر شدن ذهن مخاطبان با موضوع است که خود بیانگر هنر این استاد فرزانه در تربیت شاگرد و آموزش صحیح روش تدبیر در قرآن کریم نیز می‌باشد.

لازم به ذکر است که ملاک اصلی در تهیه و تنظیم این اثر، موضوع مباحث بوده و به همین دلیل نظم جلسات نادیده گرفته شده است زیرا در هر جلسه، شاهد پرسش‌های متعدد دانشجویان از مباحث پیشین بوده که استاد را ناگزیر از پرداختن و تفصیل بیشتر آن مباحث کرده است.

۲. تفصیل نظرات عالمان و اندیشمندان قرآنی جهان اسلام، اعم از مفسران شیعه و اهل سنت و بیان نقاط قوت و ضعف و سپس نقد عالمانه و منصفانه آن‌ها، ویژگی دیگر روش تفسیری حضرت استاد (رحمه‌الله) است. ایشان، ضمن فروتنی تمام در معرفی خویش به‌عنوان شاگرد علامه طباطبایی (رحمه‌الله)، در عین حال به تقریر نظرات این عالم فرزانه پرداخته و در مواردی با ظرافت

تمام، نظر خویش را نیز بیان نموده و ادله مورد تأیید خود را شرح می‌دهند. به همین علت در تهیه و تنظیم این اثر تلاش شده تا حدّ ممکن، مباحث طرح شده، با نظرات علامه طباطبایی (ره) در تفسیر شریف المیزان مقایسه شود و مطالب و نظرات ایشان در پانویس درج گردد تا خواننده فهیم و علاقه‌مند بتواند به سهولت، مشابهت‌ها و افتراق‌های میان نظرات این دو عالم اندیشمند و فرزانه را درک کند.

در مواردی نیز حضرت استاد (ره) به نقد نظرات مطرح در تفاسیر مفاتیح‌الغیب، المنار و دیگر کتب عالمان اهل سنت می‌پردازند که نشان‌دهنده آشنایی و تسلط این استاد فرهیخته به مباحث مطرح علمی در تفاسیر جهان اسلام و گویای وجه علمی کمتر شناخته‌شده‌ای از معظم‌له است.

۳. طرح مباحث مختلف با تأکید بر دلایل استوار، استدلال‌های متقن، و آیات و روایات متعدّد، مؤید آن است که حضرت استاد (ره) یک تفسیر علمی، جامع و معتبر از خویش بر جای گذاشته است. مطالعه اجمالی مجموعه آثار تفسیری آیت‌الله مهدوی کنی (ره) نشان می‌دهد ایشان به شدت از طرح مباحث سطحی اجتناب کرده و تلاش دارند تا در پرداختن به هر موضوع، تمامی زوایا و ابعاد مختلف آن را مورد مذاقه و کاوش قرار دهند و نظرات خویش را به اتکای ادله متعدّد و متقن تبیین نمایند. بی‌شک این اقدام حکایت از روحیه علمی و محققانه ایشان دارد که موجب شکل‌گیری روحیه تحقیق و پژوهش‌گری در دانشجویان نیز می‌شود.

۴. از آنجا که حضرت استاد (ره) به‌عنوان سیاست‌مداری صادق و مدیری مجرب، فردی آشنا به شرایط زمان و آگاه از مسائل اجتماعی و سیاسی جهان اسلام بوده، در ضمن تفسیر آیات قرآنی، به بیان مشکلات و گرفتاری‌های اجتماعی و سیاسی مسلمانان، به‌ویژه نسل جوان پرداخته است. به‌ویژه مشکلاتی که امروزه جهان اسلام با آن‌ها روبه‌رو است. ایشان تلاش دارد با بهره‌گیری از مفاهیم و پیام‌های قرآنی، راه‌حلی برای از میان بردن این

مشکلات ارائه دهد. بنابراین، مطالعه این کتاب تفسیری و دیگر آثار معظم^۱ برای جوانان علاقه‌مند به انقلاب اسلامی ایران و سیاست‌مداران و دست‌اندرکاران اداره امور کشور و جهان اسلام بسیار سودمند خواهد بود.

چند تذکر:

به اقتضای فضای آموزشی ارائه این مباحث در کلاس درس، حضرت استاد (علیه السلام) در اشاره به آیات قرآنی و روایات مورد بحث، تنها به بیان چند جمله اکتفا کرده‌اند که به همین علت سعی شده در پانویس، اصل آیات و روایات به همراه نشانی دقیق و معتبر آن‌ها درج شود. همچنین از آنجا که این مباحث، مستقیماً برای دانشجویان مقطع دکتری علوم قرآن و حدیث بیان شده، جهت فهم اصطلاحات تخصصی این رشته برای عموم مخاطبان، توضیحی اجمالی در پانویس بیان شده است و به‌طور کلی تلاش شده تا مجموعه بیانات حضرت استاد (علیه السلام) به‌گونه‌ای دقیق و منظم مستندسازی شود. همچنین از آنجا که پرسش‌های متعددی توسط دانشجویان در خلال کلاس مطرح می‌شده که استاد با صبر و حوصله به پاسخگویی به آن‌ها پرداخته‌اند، لذا جهت یکسان و روان شدن مباحث، متن سؤالات حذف، و پاسخ استاد در قالب موضوعی مشخص تبیین شده است. برخی پرسش‌ها نیز خارج از موضوع کلاس بوده که در این مجموعه حذف شده‌اند، ولیکن متن کامل آن‌ها جهت مستندسازی، در پرونده علمی اثر موجود است. آنچه که شما خواننده گرامی به‌عنوان این کتاب در اختیار دارید حاصل یک کار گروهی است که اگرچه در حدود ۱۳ سال گذشته دچار وقفه‌هایی

۱. به‌ویژه مطالعه کتاب «خاطرات آیت‌الله مهدوی کنی»، نشر مرکز اسناد انقلاب اسلامی (۱۳۸۵) و نیز کتاب «سیاست اخلاقی و اخلاق سیاسی؛ مجموعه خطبه‌ها و سخنرانی‌های آیت‌الله مهدوی کنی در نماز جمعه تهران»، نشر دانشگاه امام صادق (علیه السلام) (۱۳۹۳) در این خصوص راهگشاست.

شده ولی همواره رو به تکامل داشته است. در این میان، هم‌زمان با ارائه این درس از سوی حضرت استاد (رحمته‌الله) در سال تحصیلی ۱۳۸۰، از طریق نوارهای صوتی، مباحث درسی معظّم‌له پیگیری و به کمک گروهی از دانشجویان رشته علوم قرآن و حدیث به پیاده‌سازی متن نوارها و کتابت آنها اقدام شده است. همین‌جا لازم است از همکاری آقای علی سیفیان، مسئول محترم وقت دفتر حضرت آیت‌الله مهدوی کنی (رحمته‌الله) و آقای مجتبی منتظری، دانشجوی وقت کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث قدردانی نماییم.

مطالب گردآوری‌شده در قالب مجموعه‌ای مفصل از اوراق مکتوب که حاصل سه درس در سه نیمسال آموزشی بود پس از وقفه‌ای چندساله، نخست در سال ۱۳۹۰ برای آماده‌سازی و انتشار در اختیار معاونت پژوهشی دانشگاه قرار گرفت و تا سال ۱۳۹۲ به‌طور کامل اسکن شد. سپس در سال ۱۳۹۳ با ابراز علاقمندی و اضافه‌شدن آقای محمد جانی‌پور، مسئولیت خطیر تدوین، تبویب، تنقیح و مستندسازی علمی متن تقریرهای درسی حضرت استاد (رحمته‌الله) را ایشان به‌عهده گرفت. بازخوانی متن نهایی اثر را نیز آقای نادر جعفری انجام داده که - به‌واسطه تدوین مجموعه خطبه‌ها و سخنرانی‌های معظّم‌له در نمازهای جمعه تهران (در طول سال‌های ۱۳۵۹ تا ۱۳۷۷) و نیز ارتباط کاری نزدیک در خدمت استاد در سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳ - آشنایی بیشتری با کلام و گفتار معظّم‌له داشت.

بدیهی است با توجه به نقشی که ما شاگردان غیرمستقیم حضرت استاد (رحمته‌الله) در تقریر مباحث علمی و تفسیری معظّم‌له و تدوین، مستندسازی علمی و ویرایش متن جهت انتشار به‌عهده داشته‌ایم، هرگونه کاستی و ضعف در مطالب این کتاب و به‌ویژه در خصوص مستندات (از جمله در متن، ترجمه و نشانی آیات و روایات و سایر منابع مکمل در پانویس‌ها) به‌عهده اینجانبان بوده و امیدواریم خوانندگان محترم کتاب با تذکر این‌گونه موارد به تکمیل کتاب یاری رسانند.

در پایان بر خود لازم می‌دانیم از آقایان دکتر عادل پیغامی، معاون محترم پژوهشی دانشگاه و نیز دکتر محمدرضا عطاردی، مدیرکل محترم پژوهش و نشر دانشگاه و سایر مسئولان محترم دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله مهدوی کنی (رحمته‌الله) بابت فراهم نمودن مقدمات و پشتیبانی از تولید و نشر این اثر قدردانی نماییم. همچنین از استاد بزرگوار، جناب آقای دکتر عباس مصلائی پور که مسئولیت داوری و ارزیابی علمی اثر را پذیرفتند و با رهنمودهای خویش در ارتقای کیفی و علمی آن کوشیدند سپاسگزاری می‌نماییم. باشد که این خدمت ناچیز، در پیشگاه حضرت ولی‌عصر (عجل‌الله) پذیرفته شود و موجب رحمت برای آن استاد و مربی فرزانه باشد.

دکتر نادر جعفری هفت‌خوانی

عضو هیأت علمی
دانشگاه امام صادق (ع)
ذی‌القعدة ۱۴۳۶

دکتر محمد جانی‌پور

دکتری علوم قرآن و حدیث
دانشگاه امام صادق (ع)
و عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان
شهریور ۱۳۹۴